

PROTESTÁNS HETILAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

Megjelen minden héten egyszer szombaton egy iven. — **Előfizetési ár** egy évre 6 frt, félévre 3 frt. — Az osztrák-magyar monarchián kívül eső országokba egy évre 7 frt. — Egyes szám ára 12 kr. — **Hirdetések díja** száz szóig 1 frt; kétszáz szóig 2 frt; a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr.; harmadiknál 70 kr.; bélyegdíj mindenik hirdetésnél külön-külön 30 kr. **Melléklési díj** minden száz darabtól 1 frt 50 kr. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Nagy Péterfia-utca 961 sz. intézendők.

A vallásszabadság és polgári házasság.

(Folytatás.)

Elvi megállapodások vagy helyesebben mondva bizonyos alapigazságok megállapítása nélkül tartós létű s az emberi életre nagy határu egyház nem gondolható. Nekem ez szigorú meggyőződés ezen dogmaüldöző világban is. — Én ugyan csak alapigazságokról beszélek szándékosan, mert tudom, hogy a dogmák alatt sokan olyan örök időkre megállapított, változatlan tételeket értenek, melyekhez nyulni sem szabad; mert tudom, hogy sokan a dogmának csak említésénél is kínos félelemmel összerázkódnak s azoknak még csak emlegetőiben sem látnak egyebet, mint a haladás és szabadság ellenségeit, mint betüimádó szánalmas lényeket. De bár a félreértés kikerülése s a támadható kellemetlen érzelmek megelőzése végett elvekről és alapigazságokról beszélek is, nem titkolhatom el abbéli jámbor hitemet, hogy mindaddig mig bizonyos igazságok és elvek meggyőződésünk tárgyait képezik, azok a dogmák nevét is megérdemlik s lehetnek, sőt vannak alapigazságok, melyek nélkül vallás és egyház nem is képzelhető, mert a vallásnak örök és feltétlen alapjait képezik. E szerint vannak örökéletű dogmák is. De ismét félreértés kikerülése végett megjegyzem, hogy a tartalom lehet csak örök, annak alakja azonban változik. — Mig azért némelyek rajtunk az eképen gondolkozókon, mint elmaradtakon gunymosolylyal szánakoznak, én őket eléggé csudálni nem tudom felületességökért, az ember lelki világában való járatlanságukért vagy annak eléggé tekintetbe nem vételért.

Ismerem és tudom az emberi természet örök nyugtalanságát, mint a haladásnak, mint annyi üdvnek és bajnak is forrását.

A lélek e nyugtalansága, folytonos mozgékony-sága okozza, hogy a régít akár a megszokottság miatt akár azért mert már életszükségeinket kielégíteni nem bírja, mellőzzük, kevésre becsüljük, s másat, újat, jobbat, tökéletesebbet keresünk. Ezen ujnak,

jobbnak, tökéletesebbnek kereséséhez és felállításához a léleknek teljes joga, elévülhetlen szabadsága van. Ez oly természetes, oly igaz, melyet bizonyítani felesleges volna. Épen azért tisztelek minden oly vallásos mozgalmat, mely a lélek ki nem elégitett szükségérzetéből indulva ki, mindaddig nem csillapszik, mig a hitnek megnyugtató tartalmát és alakját fel nem találta. — De oly mozgalmat és irányzatot, mely azt tanítja, hogy a régi tanrendszer és az új szellem összeférhetlenek, hanem helyette újat alkotni nem akar, nem mer; s csak azt sem mondja meg, hogy abból mi az elvetendő, mi a megtartandó s talán javítandó, tökéletesbitendő; oly mozgalmat mely legfeljebb semmit mondó általános jelszavakkal dicsekszik, delejtűjét vesztett hajóhoz hasonlítom, mely cél és irány nélkül egy darabig imbolg a végetlen tenger hullámain s kikötőt nem érve ezer kétség és aggodás után a hullámok áldozata lesz. Ily hajóba nem ülök és más sem ültetek, mert vesztét előre látom.

Tegyük fel, hogy a vallás pusztán az érzélem dolga, hogy az nem egyéb, mint kedélyhangulat; két elem, az érzelmek és hangulatok a lélek önként termő virágai-e, tünemények megfelelő okok és törvények nélkül? Azt hiszem, hogy ez egyszerű kérdésre igent mondani senki sem merne; mert hisz minden érzelmnek meg van saját tárgya, melynek az mintegy viszhangjaként támad az emberi lélekben, meg van oka, melynek az tüneménye; s mig a tárgy képzete lelkemben él, mig az a lélek szükségeinek megfelel, addig él az érzélem is. Tárgy nélkül ép ugy nincs érzélem, mint ok nélkül okozat. A vallásnak legfőbb tárgya Isten, sőt tegyük fel, hogy egyedüli, de hát Isten nem abstract fogalom, ő élő, öntudatos lény, reánk öntudattalható személyiség, kinek a mi felfogásunk szerint különböző tulajdonai, ezekből kifolyó tettei vannak, melyeknél fogva hozzánk emberekhez különböző viszonyai alakulnak, s e viszonyok szerint őt magát is különbözőleg fogjuk fel. A különböző tettek, viszonyok,

erők és tökéletességek mind megannyi tárgyai a léleknek, mind megannyi forrásai érzelmeinknek. Eszerint ha csak egyetlen főtárgya volna is a vallásnak t. i. Isten, minthogy őt csak bizonyos concret viszonyok és tettek stb. alakjában gondolhatja az emberi lélek, mondhatjuk, hogy a vallás bizonyos rokon érzelmek összesége, egysége, mely tárgyával él vagy bukik. Opzoomer a nagyhirű német alföldi hittudós kinek szabadelvűsége általános ismertetés, ide vonatkozólag így szól: „*a modern irány követői, gyakran megbocsáthatlan könnyelműséggel beszélnek a dogmák felett, hogy magokat igazán mindenki előtt neveltségessé tegyék. Nem ritkán hallani a radikális nyilatkozatot: fel kellene adnunk az utolsó dogmát is, Istennek személyiségét, tudatát, értelmét és akaratát! Igazán radikál; mert így a vallás tényleg gyökerestől kiirtatik. Hát nem tudják, hogy minden hittartalom dogma, és hogy oly hit, melynek tartalma eltűnt, hitetlenségé lett.*” — Dogmák nélkül tehát vallás nem gondolható, vallás nélkül pedig egyházra nincs szükség, sőt ilyenről szólni is képtelenség. — Dr. Schweitzer Sándor (Die christliche Glaubenslehre nach prot. Grundsätzen czimű művében 25. levél) bár a dogmatismusról azt mondja, hogy túlélté magát, mégis azt írja: „*az uttörő időszakokban érvényre jutó meggyőződéseket ugyan azután is fen kell tartani, határozottabban kifejezni, összefüggésben kifejezni, de mindig csak úgy a mint azok meggyőződések maradnak, s folytonos mozgásban megújulnak.*” — Meggyőződésekről pedig csak ott lehet beszélni, ahol elvek, nézetek, vélemények, tanok forognak fen. Ezeknek összefüggésben kifejtése, hogy egyebet ne is említsék, már tanrendszert systemát eredményez. — Különben a Schweitzer beszédjének határozott értelme nem volna. — Minden tanrendszer pedig sajátlagos világnézetre vezet, melynek jelentősége az azt vallók érzelmeiben, jellemében és tetteiben nyilvánlik. Minél tökéletesebb a világnézet annál tökéletesebbek az annak folytán kifejlődő emberi jellemek s minél inkább megfelel a lélek igaz vágyainak és óhajainak, annál megnyugtatóbb és boldogítóbb. Az egyes nagy és magasztos elvek pillanatra gyújthatnak, magokkal ragadhatják a lelkesülő közönséget, de szoros összetartást nem eszközölnek, közös nagy actiók előidézésére tartósan nem képesek. Azért azon mozgalmak és törekvések melyeknek rendszeres alkotás nem volt céljuk, rövid ideig tartó mámor után lecsillapodnak, sajátzerű bágyadást hagyván magok után. Ilyenformán járt nálunk a protestáns egyleti mozgalom, mely néhány évvel ezelőtt oly nagy zajt támasztott s melyről egyik

oldalón oly nagy eredményeket, a magyar prot. egyház physiognomiáját megváltoztató következményeket vártak és reményltek, a másik oldalón pedig a prot. egyház megsemmisülése előhírnökét látták abban. Sem a remény, sem a félelem nem teljesült. A hullámok lecsillapultak, a habok eltűntek, csendes minden. De ez nem azt jelenti, hogy a harcznak vége van, hogy az egyház régi tanrendszerével meghasonlott lelkek egészen békére tértek. A harcz szünetel csak, megkezdődik az újra, mert sokak lelkében él a vágy a vallásos és tudományos világnézetet kiegyeztetni, a szellemvilág tárgyait egységben felfogni. A harczra készen kell lennünk; melytől én részemről nem félek, mert hiszem, hogy az, ha a vallás iránt nagyobb kegyelettel, s ha a szellemi fejlődés törvényeinek teljes tiszteletben tartásával folytattatik, a protestáns egyház megújulását, az erők felgyűlését eredményezheti, nem félek, mert Opzoomerrel úgy vagyok meggyőződve, hogy „Jézus vallását képesek lehetünk folyvást jobb világi tudománnyal összekötni, de jobb vallást kijelenteni nem tudunk.” — Azonban arról is meg vagyok győződve, hogy ha sikerül a hitet és tudást kiengesztelni egymással, a kiengesztelés eredménye egy rendszeres világnézet leendő csúcspontján a Krisztusban tökéletesen kijelentett Istennel, kinek legfőbb ismertető jegyei: a végtelen bölcsesség és szeretet. És e világnézet az azt követőknek vallástétele leendő. Ne féljünk tehát oly nagyon még emlegetésétől is a vallástételnek, féljünk inkább azoktól a tudatlan fanatikusoktól, kik a szabóműhelyt és szövőszéket megunva, s beteges képzeletök lidérczfényétől csalogatva, vezetőül lépnek fel s a lélek világában elvek nélkül bolyongnak összevissza, zavart, elégtelenséget támasztanak, az emberiséget a haladás természetes útján előbbre vinni nem képesek s aztán a legnemesebb mozgalmakat is gyanussá teszik, hitelöktől megfosztják. —

Ismétlem végre is, hogy minden vallásos társulatnak joga van tanrendszerét s ha tetszik vallástételét megállapítani; ismétlem, hogy csak oly vallású társulat iránt van bizalmam, melynek határozott elvei és nézetei vannak s ezeket rendszerbe öltöztetni tudja, melynek tehát biztos, határozott világnézete, képzett, művelt tanítói vannak. Az ilyeneknek van hatása, az ilyen eszközöl megnyugvást s bírja a haladás elvét s forrása az emberiség boldogságának. Az ily társulatok nyíltan merik vallani tanaikat, ezektől, ha bár nem értek is velök egyet, nem félek, az ilyenek szabadságát óhajtom, de a gyim-gyom módjára keletkező elvtelen

zugszektáknak s a vallástalanságnak barátja nem vagyok. A vallásszabadság nevében legyen ez megengedve nekem.

(Folyt. köv.)

Trefort Ágoston miniszter urnak!

A miniszter ur négy vagy öt évvel ezelőtt az alföldön jártában tapasztalásának s tán régi meggyőződésének adott kifejezést, hogy a művelődést a katholicismussal mindenütt egyértelműnek találta. Emlékezhetik a miniszter ur, hogy e nem politikai nyilatkozat kínos jelenetre adott alkalmat magában a képviselőházban. Nem az interpelláló P. Szathmáry szintén kevésbé politikai kifogása adta meg a t. ház hangulatát s hangzott vissza a miniszter ur lelkében, hanem Irányi szava: hogy mi véleményben van Trefort ur egy ily kérdésben, az ő dolga; de viszont nem állhatja utját, hogy a képviselőháznak, az ország intelligens népének mi véleménye képződjék a miniszter ur felől.

Miniszter ur, ön már felejteni látszik e kínos jelenetet.

Alkalmassint egy éve lesz, hogy a felekezeti ügyben elfoglalt magán meggyőződését megint a közvélemény tudomására hozta. Konfraternek iratkozott be valamelyik szerzetes rendbe. Joga volt rá, s ha mint magán ember s nem egyuttal közoktatási miniszter teszi, tette ellen szava nincs, nem lehet senkinek. Sőt okvetlenül elismeréssel találkozik ön s pedig nem csak felekezete, hanem más *hitű* polgártársai előtt is, mert jelét látandják annak, hogy ön még tud hinni, s hitének élénk kifejezést adni. Ön azonban egyuttal miniszter is volt.. Ha önt ugyanazon időben a katholicus egyház valamelyik főbb testülete, például a Szent István társulat elhívja, hogy ösmert szellemessége, nagy tekintélye, következetes magatartásával, mind megannyi polgári erényekkel adjon fényt — egy inkább tiszteletbe i, mint ügykezelő állás elfoglalásával a nevezett intézménynek; ha az ön egyéniségére *szüksége* lett volna egyik vagy másik a közművelődésben tevékeny nagy intézetnek: ismét nem szoltunk volna. — Az ekként elfoglalt társadalmi állásból önnek miniszteri székére háramlott volna vissza fény. De önre, mint konfraternre szükség nem volt. Ön olyan tényt hajtott végre, mely a személyét környező tiszteletet, vagy a magyar korona tanácsosi székének fényét egy vonalnyival sem öregbíté! Önnek hosszú politikai pályája alatt volt alkalma megtudni, hogy nemcsak a moral nem tud semmit közönbös dologról, de a politika sem. Tévedt ön, mikor mint miniszter ama bizonyos konfraternséget közönbös dolognak tekinté.

Itt van ön legujabb nyilatkozata, a miniszterre terhelőbb valamennyinél. A ferenczvárosi templom felszentelési lakomáján ön egy oly tartalmu toasztot mondott, hogy meggyőződése szerint az államnak az egyházzal *karöltve* kell járni. Igaz, hogy ön ezt fehér asztal mellett, toasztban mondta. Igaz, hogy ön a primás életére ivott, s e jó kivánságában valamennyien osztozunk. De önt ismét cserben hagyta egyébként ösmert tapintata, megint felejtette ön, hogy miniszter, s hogy fontos államügyek elintézésére adott már alkalmat a fehér asztal.

Semmi kifogásunk a katholicizmus mint vallás ellen,

sőt tényleges fejlődésünk fokán, a közélet egyik fontos elemének tartjuk, melyhez illetéktelen kezekkel nyulni nem szabad. Ön azonban e tilalomból ellenirányban készít érvet s azt hangoztatja, hogy a katholicizmust, és pedig az egyházat irányadónak kell tartanunk, melylyel az államnak karöltve kell járni. Ön átugorja a semleges pontot, melyet a pápai székhez közelebb állt s nem kevésbé szellemdus egykori kollegája Cavour foglalt el, a libera chiesa nel libero stato elvét. Sőt önnek hazánkban is lehetett, volt egy nagy előképe, a józanság, következetesség és honszeretetben mindnyájunk példaadója Deák. Ön, egyik növendéke a Deák korszaknak, honnan nem egy sugár származott feje fölé, szakít a mester végrendeletével, az 1873-iki juniusi nagy beszéddel.

Kérelmünk önhöz: legyen vallásos, legyen hitbuzgó, legyen tevékeny felekezeti tag, de míg ő felsége megbízásából a magyar közművelődés ügyét vezeti, az állami semleges álláspontot ne vonja alá a felekezetek és társulatok színterére; s ha mégis teszi, összes hatalmával nem állhatja utját, hogy mi véleményben legyünk ön felől.

B. J.

KIVONAT

a n.-károlyi ref. egyházmegye 1879. ápril 3-án N.-Károlyban tartott képviselői közgyűlése jegyzőkönyvéből.

9-ik szám.

A mi már a zsinati előmunkálatoknak az alkotmánytervezetre vonatkozó pontjait és javaslatait illeti, — bár ezeknek eldöntése tulajonképen az összeülő zsinat feladata lesz; minthogy azonban véleményezés végett az egész mű adatott ki: közgyűlésünk e tekintetben következő észrevételeit terjeszti be:

Midőn a magyarországi ref. egyházkerületek és egyházmegyéken a zsinattartás közóhaja megpendült s a szervezkedés minden irányban megkezdett, nem volt oly egyházmegye, a melynek csak gondolatában is megfordult volna azon eszme, hogy a zsinat megtartását azért sürgesse, hogy a kilátásba helyezett zsinat alapítson egy legfőbb fokozatú oly kormányzó és bíraskodó hatóságot, melyet az 1856-dik évben kibocsátott császári nyiltparancs, az ugynevezett „Entwurf“ 4-ik és 150-ik §-a, a k. k. „Oberkirchenrath“ — császári kir. egyházi főtanács organismusában reá tukmálni akart s mely ellen az egész prot. egyház oly elkeseredett harcot vívott.

Az egyházmegyék óhajtották a zsinatot azért, hogy régi elavult kánonaink az előhaladott kor viszonyaihoz alkalmaztassanak, a szegény egyházak sorsán könnyítés történjék, az egyházmegyék, egyházkerületek kormányzatában felismert hiányok javittassanak s hogy általában a magyar ref. egyház lehető felvirágoztatására a szükséges intézkedések megtéteszenek.

Azonban a bizottság az egyházmegyék ezen közóháját mellözve, egy oly teljhatalmú főurat is akar az egyetemes egyház fölébe, annak közkölttségén helyezni az „Országos egyházitanács“ és „Országos egyházi főtörvényszékben,“ ki parancsoljon s kényszereszközökkel költse fel lelkében a buzgalmat, melyet egyedül az Istenben s az evangéliomi

*

örök igazságok szentségébe vetett hit; az Istentől nyert és soha el nem idegeníthető lelki szabadság nemes és szent lángja gynjthat fel és ápolhat folytonosan az emberi kebelben.

Ugyanazért kimondja közgyűlésünk, mikép a konventi bizottság által célbavett „Országos egyházi tanács“ mint eddigelé egyházalkotmányunk keretében ismeretlen organum felállítása kebleinket a legnagyobb nyugtalansággal tölti el, és egyházmegyénk annak elfogadását és szervezését sem az egyházkerületek szabadsága és önálló kormányzása, sem az egyes tagok vallásos buzgóságának élesztése és ápolása, — sem az egyházkormányzás és biráskodás hosszas, és szükségtelen költséggel járó terhes volta, — s több más, itt fel nem sorolható okoknál fogva is indokoltnak és célhoz vezetőnek nem találja; — hanem igenis óhajtja azt minden lehető okok és körülmények számbavételével, hogy az egyházkormányzás és biráskodás az eddig létezett alakjában minden fokozatain keresztül fentartva, amennyiben annak hiányai volnának, ezen hiányok czélszerű javítások által orvoslást nyerjenek.

Ha azonban mindenáron szükségesnek mutatkoznék egy ily egyházi főtanács, mely a zsinati törvényeket végrehajtsa: álljon e közeg tisztán a püspökök és főgondnokokból, mint Révész Imre ur javallja ezen czim alatt: „A magyar ref. egyházkerületek szövetségi tanácsa.“ — Ügyeljen fel e tanács a zsinat által hozott törvények végrehajtására; állítsa fel a tervbevett országos domesticát, védelmezze és képviselje az összes magyar prot. egyházat az állam és más hitfelekezetekkel szemben; de működését ne irányozza oda, hogy az egyes egyházkerületek autonomikus jogkörét elfoglalja, — hanem úgy, hogy egyházunkat a valóban közös ügyekben képviselje. — Ily értelemben s hatáskörrel a leendő szövetségi tanácsot mi is örömmel fogadjuk s üdvözöljük.

Elismeri egyházmegyei közgyűlésünk, hogy javítani, reformálni kell és szükséges egyházi intézményeinket, de ha szabadságunkat, önállásunkat és függetlenségünket biztosító egyházalkotmányunkat, — mely alatt háromszáz év nehéz küzdelmei közt védve valánk, — alapjából kiforgatjuk: olyanok lennénk mint az ó testamentomi vak Sámson, ki az általa ledöntött ház oszlopaival együtt önmagát is a ház romjai alá temette.

Óhajtandónak tartja tehát közgyűlésünk, hogy a leendő zsinat törvényeket alkosson; de ne olyanokat, melyek eddigi egyházalkotmányunkat alapjában megrendítve össze-vissza kuszálják, — az egyházkerületek szabad működését leküszentésük és megbénításuk, alkotmányos egyházi életünk erét megmeteszve, biztosítékait elvágják, s megszüntessék azon vallásos lelkesedés lángját, mely oly óriási erőt volt képes kifejteni minden reá tóduló zivatarok áramlatai ellen.

A történelem igazolja, hogy sokszor a magyarhoni prot. egyház egyik vagy másik országrészben erős nyomásnak volt kitéve, — de a másik rész, mely a nyomatásnak nem volt oly mértékben kitéve, fentartotta amabban is az életerőt s a végpusztulástól egyik a másikat mindannyiszor megmentette.

De ha a célbavett központosítás a bizottság által tervezett módon ténynyé lesz: ki biztosít minket arról, hogy — bár az egyházi főtanács vezérférfiainkból fogna alakulni,

— ezen férfiak ott fenn a magas kormánykörökben hatalmasabb védői lesznek a prot. egyháznak, mint itt az egyházkerületben, hol az ő tekintélyök és működésökre oly nagy szükség van?

Ami egyébiránt legvégül az egyházkormányzat és biráskodás vagy igazságszolgáltatás különválasztását illeti: e tekintetben csak helyeselni tudja közgyűlésünk a bizottság munkálatát, mert ma is állanak egyházunk egyik volt oszlopemberének néh. Széki gr. Teleky Józsefnek gr. Reviczky Ádám kancellárhoz, — ki által 1827. márt. 30-án kelt levélben a budai kánonok feletti véleményadásra felszólítottatott, — e felszólításra adott eme szavai: „Bármi rendű, minden jól rendezett igazgatásban, az igazságügy a tisztán kormányzati ügytől jól megkülönböztetendő s amennyire a körülmények engedik, külön testületekre bizandó, úgy, hogy azt, — amennyire lehet — állandó és független bírák igazgassák, — erre pedig a kormányzat természete szerint vagy egyes felelős személyek, vagy illendő határok közt, a lehető legnagyobb nyilvánossággal nagyobb gyűlések ügyeljenek. Mivége az igazság kiszolgáltatása az említett kánonokban (budai) érintett esperesti, egyházkerületi és közönséges konsisztóriumokra, az egyház kormányzása pedig az ott körülirt közgyűlésekre bizandó.“

Kiadta: **Segesvári József,**
egyhm. főjegyző.

TÁRCZA.

Az erkölcsi és vallási nevelés eszméinek fejlődése a francziáknál.

(Hatodik közlemény.)

(Vége.)

A *Rousseau iskolájához* számíthatjuk már *Poncelet* ab-bét, kinek az uri gyermekek neveléséről mindjárt 1760-ban egy három kötetes munkája jelent meg. Rousseau könyvéről magasztalással szól, de észrevette annak fogyatkozásait is. Poncelet művének irányát eléggé jellemzi a nevelésről adott definitiója, mely szerint a nevelés azon mód: hogyan képezzük a gyermek testét gyakorlás által, hogyan oltunk szellemébe és szívébe egy *hasznos és erényes polgár*hoz illő ismereteket és érzelmeket. Jobban szabadkozik az „*Essai sur l'education des demoiselles*“ szerzője, egy ismeretlen kisasszony, a tanítványság lehető vádjá ellenében. De neki csak az „*Emil*“ nevelése tetszik fantasztikusnak; a „*Zsófia*“ képét igazibbnak találja s „olyanforma“ nevelést akar ő is adni a leányoknak. Úgy látszik, a *Mademoiselle* hajlandó megbocsátani Rousseau-nak minden bűneit azon egyetlen passusért, ahol a „híres szerző megengedi, hogy a nők szellemében több „*finesse*“ és „*délicatesse*“ van, mint a férfiakéban“ no mert hát ebből az a *consequentia* a kisasszony logikája szerint, hogy bizonyos tekintetben „uralkodhatnak“, a nők, s jó ha ők uralkodnak. — Ez a bizonyos kisasszony alkalmilag kifogástalan tisztelettel nyilatkozik a vallásról, de szívesebben beszél a bigotteria ellen, hiszen szívesebben is olvasták abban az időben az effélé. Ugyanigy hozzák meg a vallásnak a tartozott hódolatot *Formey* a berlini protestáns pap és tanár, több paedagogiai mű szerzője s *De Serres de la Tour*. Mindkettő protestál a Rousseau paedagogiai elvei ellen; de azért a legfőbb elvekben — meglehet ők magok nem vették észre — egyetértenek az „*Emil*“ szerzőjével. *Formey* szerint a vallás nem teszi az egész embert, a hit nem célja a nevelésnek, csak eszköz

arra nézve, hogy a gyermeket *boldoggá* és *hasznossá* tegyék. *De Serres*, ki pedig nagyon haragszik a kor hitetlen philosophusaira, abban igazat ad Rousseau-nak, hogy minden jó amint a teremtő kezéből kikerül sőt szerinte minden ember szíve jó marad folytonosan. „Csak a gonoszok mondhatják azt, hogy a világ rosz.“ Ebből kitetszik, hogy *De Serres* igen jó ember. Quod erat demonstrandum.

Szorosabban csatlakoznak Rousseauhoz *De la Fare* s Németországban *Basedow* a „philanthropia“ alapítója. Ezeknél már egészen benvagyunk a „természetesség“ vagy a „rationalismus“ hogy ne mondjuk „hitelenség“ paedagogiai légkörében. *De la Fare*, a schleswig-holstein-gottorpi herceg nevelője, *Le Gouverneur ou Essai sur l'education* (1768) című munkájában, mint Rousseau az „Emil“-ben, a civilisációnak tulajdonítja az emberiség minden romlottságát. Neki is van egy Emil-féle növendéke, csak hogy azt „Lisimaque“-nek hívják, épen olyan vadóc, ki serdülő korában sem tud még a betűkről s kiből a mesternek mégis sikerül egy „becsületes, igazságos, nyájas, jótékony nagy-lelkű s kifogástalan modorú“ embert nevelni. Kegyesség, hit, — efféle jámborságok Lisimaque-ot sem alacsonyítják le közönséges emberré. — Ugyanezen irány képviselője volt a paedagogiában II. Katalin cárnő udvari bölcsésze *Betzky*, kinek rendszeres neveléstanát *Clerc* 1777-ben francziára fordította, valamint *De Bury* és *M-me de Monbart* (Sophie ou l'education des filles. Berlin 1777.)

Jól esik mégis tudnunk, hogy ez időben is találkozott egy két író, kiben a kor bölcsészete nem tudta kiölni a keresztyénység iránti kegyeletet. habár ezek munkáiból sem hiányzanak a nyomok, melyekről a XVIII. század eszmei forrongására ráismerhetünk. Ilyen író *Verdier János* előbb a lengyel királynak udvari tanácsosa s házi orvosa, később egy párisi nevelőintézet tanára. *Verdier* szerint a „tökéletes ember volna a nevelés mintaképe; de hol lehet azt feltalálni? Sok író a *természetes emberben* keresi azt. De ha igaz, hogy a természet erői nem tudnak embert rajzolni sem e rajzot kiszínezni: a *természetes ember* csak agyrém, mely a képzeledésen kívül soha sem létezett. Ha a természet törvényeinek productumai a millió körülmény folytán egyre változnak; az az első ember, kit a teremtő mintának alkotott, soha sem található fel többé. A nevelés igazi mintaképe nem létezik valóságban csak azon eszmében, melyet isten magának alkotott az ember rendeltetéséről és tökélyesedéséről.“ Miben áll hát a nevelés? Erre *Verdier* több pontban felel. „A *tudományos* nevelés megszerzése a szükséges ismereteknek s azoknak irányozása az igazság felé. Feladata: kifejleszteni, tökéletesíteni az ismeretek megszerzésére, megtartására s felhasználására vonatkozó tehetségeket. — A *physikai* vagy testi nevelés azon mód, mely szerint kell fejleszteni, tökéletesíteni s javítani a szervek functióit s irányozni azok gépies működését az egészségre. — Az *erkölcsi* nevelés azon mód, mely szerint kell fejleszteni, tökéletesíteni és javítani az erkölcsöket s irányozni azok működését az erényre. — Végre a *keresztyéni* nevelés azon eljárás, mely szerint kell irányozni minden tehetséget s minden működést a kegyességre, az evangélium terve szerint.“ — De azért *Verdier* sem mondja ki, hogy a nevelésnek ez utóbbiban kell kulminálni. *Locke*, *Condillac* és *Bonnet* tanítványától s egy orvostól azt is sokalunk kell, hogy midőn sokat beszélt már a test hatásáról a lélekre, elvéte azt is mondja, hogy az akarat befolyásolja a physikumot.“ *Verdier*ben megvolna a jó szándék kiegyeztetni a vallást a bölcsészettel, de nem sikerül. Az ő morálján nagyon érzik a sensualismus lehelete. — Az „eredeti romlottság“-ot ő sem engedheti meg. *Senecaval* állítja: *vitia non in nobis innascuntur sed ingeruntur* s aztán *virtus discenda est*.

Valóságos kivételt képez e korszak paedagogiai termékei közt a *L'Education raisonnable et chrétienne des enfans* egy ismeretlen szerzőtől, mely Baselben 1777-ben jelent meg. Ennél keresztyénibb szellemben a port-royalisták sem írhattak, az a felvilágosodottság pedig, mely e névte lenne munkájából kitűnik, náluk még hiányzott. Az előzőt

melyben felemlíti szerző, hogy negyven év óta foglalkozik az ifjuság nevelésével, ez egyszerű fohászkodáson végzi: „Engedje az, ki a gyermekeket nagy áron megváltotta s ki megparancsolta, hogy őket hozzá vezessük, áldását kiterjedni e kis iratra, hogy teremjen ez maradandó gyümölcsöt, miért dicséret és dicsőség adassék neki mindörökké. Ámen.“ A mű irányának jellemzésére nem kell messze keresgetnünk: idézzünk mindjárt az első fejezetből. „Isten teremté az embert halhatatlanságra, de az első ember esete által minden ő maradékai elestek e nagy czéltől. A Jézus Krisztus drága vére által megváltatva azonban visszavitettek az ő teremtetésök célja felé, ha szívöket, lelköket s testök minden tagjait Istennek szentelik.“ „Ez az amire a gyermekeket eltökélni, hajlandóká tenni s vezetni tehetségünk szerint tartozunk.“ „Annál korábban kell kezdeni a jó nevelés megadását, mivel a romlott és vétkes emberektől származnak. S e romlottság nem késik magát nyilvánítani . . . s mentől inkább megtanulják a gyermekek használni szellemöket s más tehetségeiket, annál inkább elárulja magát bennök a romlottság öröksége.“ Mily méltó szánakozástól kell tehát áthatva lenni mindazoknak, kik ismerik a gyermekek nagy rendeltetését . . . szegény teremtmények annál szánandóbbak, mert olyan keveset tudnak rendeltetésökről, mint egy újszülött herceg nem tud a korona jogairól, melyeket egykor öröklend.“ „E szegény gyermekek sirása és kiáltozása, a számtalan veszély, melynek ki vannak téve, különböző hibáik és fogyatkozásaik — megannyi megindító szavak, néma esdeklések, melyek által az idősbekhez folyamodnak, főleg azokhoz, akik keresztyénileg gondolkoznak, hogy gyámolítsák őket irgalmasságokkal, s fogadják el viszonzásul az ő mosolygó tekintetöket . . .“ Mentől inkább észreveszik a szülék Isten lelkét működni gyermekeik szívében, annál inkább kötelesek megkettőztetni a gondoskodást, hogy eltávolítsák mindazt, ami megzavarhatná vagy akadályozhatná az üdvös működést.“

1779-ben jelent meg franczia fordításban *Fordyce* skót papnak műve a nők neveléséről, voltaképen egyházi beszédek gyűjteménye, melyeket a nőkhöz intézett, leányaik nevelésére vonatkozólag. Következő évben jelent meg *Riballier*-től a „*De l'education physique et morale des deux sexes*.“ Mindkettő érdekes mű mint korrajz is, mely az angol és franczia társadalom erkölceit hiven tünteti elő azon korból, de érdekes azért is, mert míg az egyikben a tiszta evangélium felé visszatérést észleljük, a másik egy oly nép közt iratott, mely hanyathomlok rohan a tagadás örvénye felé.

Különös jelenség, hogy a forradalom előestéjén egy író, mint *Riballier*, ne gondoljon más mint csupán az előkelő osztály nevelésére. *Riballier* Francziaország bajainak főokát a nők rosz nevelésében keresi. S kétségkívül a *Pompadour* s *Du Barry* grófnők erkölcei, melyeket hiven követett a művelt osztály, sok tekintetben előkészítői voltak az általános romlásnak. A lányok oktatása hovatovább a semmire szállott alá; annál inkább beavattattak a pompa, fényűzés, tetszelgés mindenféle titkaiba. Hogy a nők e henyéségből s az azzal járó léha erkölcsökből kigyógytassanak s velök kigyógyuljon az egész társadalom: *Riballier* nem tud más eszközt kigondolni, mint a fiúk és leányok oktatása közt megszüntetni minden különbséget. — Legyen minden állás, minden hivatal hozzájárulható nőknek úgy mint férfiaknak, még a katonáskodás is. Hiszen a lovaglást már ugy is gyakorlják. Legyenek ezentul nyilvános játékok a hajdani olympiai versenyek módjára, melyeken nők, férfiak futhassanak egyaránt. Így kettős cél lesz elérve: testi erő, egészség s solidabb erkölcsök. A frivol franczia hölgyek át fognak alakulni erős és bátor spártai nőkké, tanult és művelt athenei nőkké s erényben gazdag római matronákká. — *Riballier*, mint látjuk, korának gyermeke: divatnak hódol, midőn az erény mintaképeit a pogány korból választja. *Roland* asszony, *Corday* Sarolta halálmegvetése inkább emlékeztet a stoicismusra, mint a keresztyén önmegadásra.

Rousseau iskolája erősen tartja magát. Ez iskola hivei közé tartozik *Madame de Genlis* az ő „*Adèle et Theodore*“-jával (1782). Ez egy paedagogiai regény az „*Emil*“ formájára s nem ok nélkül állítja pelengérré azon kor rossz nevelését s annak következményeit. Szintén Rousseau tanítványai közé tartoznak *Philippe de la Madeleine* és *Vanreal*. Mindkettő lelkes hazafi, mindkettő látja az ország romlását s keresi az eszközt a romlás kikerülésére; mindkettő ellensége minden pozitív vallásnak; mindkettő utánozza mesterét az excentricitásokban. Érdemes lesz erre felhozni, mit mond Vanreal a történelem tanításáról. — „A történelem ugyanaz a szellemnek ami a regény szívnek . . . ha a regények eltévelyítik a szívet s nem valók másnak mint egy kiélt embernek, kinek szüksége van hevesen izgattatni: a történelem eltévelyíti a szellemet, mely nincs még kiképezve a tények becslésére és megítélésére . . . História tanítani annyi mint az emberek előítéleteit, erkölceit és szenvedélyeit átültetni a gyermek emlékezetébe, megfosztani őt jóelőre a jóvéleménytől, melylyel az emberiségről különben birna stb.

A XVIII. század vége felé mind gyérebb lesz a termelés az irodalom ezen ágában. A forradalom izgalmi minden szellemet magokkal ragadtak. Azon néhány paedagogiai mű közt, melyek a század két utolsó évtizedében jelentek, talánunk mégis képviselőjét az eddig ismertett minden iránynak. *Reyre* abbé „l' Ecole des demoiselles“-je a zárdai nevelés mellett buzgólkodik; a genfi *De Luc* egyik munkájában (*Lettres sur l' education religieuse de l' enfance* 1799) természettudós létére a vallásos nevelés érdekében tör lándzsát. Egy anonym kath. pap pedig azt az eddig hallatlan dolgot követi el, hogy a falusi nép számára ír neveléstant (1795), melyben az anyák gyermekeik iránti kötelességét magyarázgatja.

Dr. Bihari Péter.

L a p s z e m l e.

Észrevételek az „*Erdélyi Protestáns Heti Közlöny*“ 18-ik számában megjelent „*A protestáns egyetem kérdéséhez*“ című cikkre.
(Folytatás és Vége.)

A magyar protestáns egyetem felállítására megindult mozgalom megítélésénél, soha nem szabad felednünk, hogy a protestáns egyház a tudományokkal, tudományos intézetekkel az iskolákkal szemben, egészen más állást foglal el, mint rajta kívül bármelyik egyház. Ugyanis a protestáns egyház minden tagja részére a szentiratok alapján teljes lelkiismereti szabadságot biztosítván, továbbá minden egyháztagnak a szent nép és királyi papság alkotó eleme lévén s ekképen az egyház közvetlen igazgatásába nem csak az igehirdetéssel és a sákramentumok kiszolgáltatásával megbízott ugynevezett egyháziak folyván be, hanem a világiak is: egyetlen egyháznak sincs közvetlen annyira érdekében, hogy hivei a valódi vallásos és tudományos képzettségben részesüljenek mint épen ennek. Tehát egy egyház sem sürgetheti méltóbban a nevelés és közoktatásügy ápolására a maga hiveit, mint a protestáns egyház. — De a midőn az, szabadságot ad, — jól tudván, hogy a szabadságra, annak okos használatára növelni kell az embereket, — hogy az élvezhető is lehessen, a valódi szabadságban melyre elhivatottak az egyháztagnak megállhassanak, gondoskodnia kell eszközökről is, melyek által az elérhető és megvalósítható leend. Ezért látjuk a történelem bizonyossága szerint, hogy a protestantismus nagyszerű elvei minden népnél, a melynek kebelében gyökeret verhetek és megfogamzhattak, tan-

intézeteket és könyvnyomdákat állítottak elő, mint föntartására nélkülözhetetlen tényezőket s kétségtelen, hogy jövőre is a protestáns egyháznak azok lesznek mindvégig fenntartói és biztos őrei.

Igy történt ez, a mi hazai viszonyaink között is; az iskolák, még pedig úgy az alsóbb mint a felsőbb tanintézetek teljesen hozzá voltak és vannak forrva és növe egyházunkhoz; s úgy igyekezett azokat a multban berendezni, miszerint a nevelés és oktatás lehetőleg az egész életet felölelte s teljes képzettséget nyujthassanak, még bizonyos szakpályákra is, hogy így saját kebelén táplálhassa és növelhesse fel azon egyháztagnak, kiknek később szeretetére, hálájára és viszonyszolgálatára minden körülmény közt számíthatott; a jól nevelt fiak a hálátlanság bünébe nem eshetvén. Ennélfogva nagyon sajátságosnak tűnik fel előttem, midőn ma a protestáns egyetem létesítésére megindult törekvést oly szempontból látom mérlegeltetni, hogy az merő szédelgés, „mert ezáltal a protestáns elv oly működési térre lép, hol mit sem produkálhat, a mi közbenjárása nélkül nem lett volna ép oly jól produkálható, tehát oly kétes értékű, sőt ellenszenvet keltő szerepet vállalna, mely a protestáns elv fönségességének ártalmára válnék.“ Továbbá, hogy észszerűleg nem feladata a prot. egyháznak közigazgatási és bírósági hivatalnokokat nevelni. Mily kicsinyeskedő felfogása ez a protestáns főiskolák feladatának! — Mintha bizony a volna a protestáns egyetem célja, hogy abban református vagy lutheránus perrendtartást, váltójogot stb. tanítsanak, nem pedig az, hogy azon egyéneket is akik közigazgatási és bírósági hivatalokat viselnek majd, mint igaz protestáns jellemű és érzületű egyéneket képezze ki és tartsa meg a prot. egyház iránti szeretetben és érdeklődésben. Mert azt talán még is elismeri cikkíró, hogy nagy különbség van a tudományok előadása között azok szellemére és irányzatára nézve, ha azokat különböző gondolkozása s bizonyos irányzatnak hódoló egyének tárgyalják. Mily más lehet úgy az egyetemes mint a hazai történelem egy valódi protestáns szellemű, a józan felvilágosodást kedvelő tanár kezei között, mint ha azt az ultramontanizmusnak hive vagy az időszerű és változó hatalomnak alárendelt egyén tárgyalja. — Sőt alig van tudomány, melynek előadása közben alkalmat ne vehetne magának a tanár, talán oda szorosan nem tartozó eszméinek, téves vagy hibás felfogásának közlésére is. Példát tudnék idézni, hogy egy régi országos egyetemen a Bányajog tárgyalása alkalmával bizonyította be az akkori tanár, miszerint a boszorkányperek főképen a reformáció hatásának eredményei, tehát a protestantismus, mint a babonának és tudatlanságnak sötét szelleme lett jellemezve teljesen osztrván Perronénak azon elvét: Protestantismus est actus rebe lionis, adversus veritatem et adversus Deum ipsum. —

Czikkiró szerint a felekezeti elv helyére a teljes tan szabadság lépett. Fájdalom, ezt még legalább én, végig tekintve hazai tanügyünkön nem találok igazolva, sőt kétségtelen jelek arra mutatnak, hogy nagyon is uralkodó elem nálunk az a felekezetiesség, a római katolicizmusban. Sok példával bizonyíthatnám, hogy azok az állami tanintézetek, jogakadémiák, mind specificus római kath. tanodák, s még a szorosan állami intézkedéseken is sok ponton inkább az uralkodó vallás hatása és befolyása érezhető, mint az attól való szabad

függetlenség, de hiszen ezek a figyelmes szemlélő előtt a nélkül is mind ismeretesek, aki pedig szántsándékkal nem akarja azokat a jeleket fölismerni, az előtt hiába való volna minden demonstratio.

Czikkirónak a mint már említém, azért is kifogása van a magyar prot. egyetem tervezete ellen, mert több reális biztosítékot nyújthat a közoktatásügy állami kezelése, mint bár a legliberálisabb egyházi árnyalat. Az én meggyőződésem szerint pedig a protestáns egyház felügyelete alatt álló iskolák, a legtöbbször még szabadabb légkörbe mozoghatnak, mint az ugynevezett állami tanintézetek. Mert a protestáns egyház elvei, irányzata és érkei, nincsenek annyira kitéve a gyakori változásoknak, míg ellenben az államok életében a különböző pártok egymást kergetik és ütök s a felülkerekedett, a hatalomra jutott politikai pártok hatását kisebb nagyobb mértékben még az állam közvetlen hatalma alatt álló tanintézetek is megérzik, a mint arra a külföldi egyetemek életéből számos példákat idézhetnénk. — Amint e tekintetben Schaffli kitűnő államtudós is vélekedik; midőn így szól: „hogy az államtól azaz a koronként uralkodó pártoktól függő tudomány, iskola, művészet hivatásának függetlenül meg nem felelhet, kézzel foghatólag bizonyítja a tudományos és művészeti akadémiákon létező tanszékek pártszempontból betöltése.

Végül azon javaslattal lép föl vezérczikkiró, hogy miután az állami tanárképzésnek protestáns szellemben való kiegészítése elodázhatatlan szükség, Kolozsváron a bölcselmi kar *működő kiváló erőinek* tulnyomólag protestáns volta kedvező színt adnak egy ott felállítandó prot. theologiai facultás és a tanárképzést a kolozsvári ref. főtanodával (talán gymnasium?) kapcsolatban kiegészítő intézet felállítására lehetőségének; annyival inkább mert Kolozsvár egyházirodalmi viszonyait, mint vallási közállapotait tekintve a szabadelvű protestántismus góczául tekinthető stb.“

Csak örölnünk kell, ha mindez valósággal így van. De engedjen meg czikkiró, hogy az a magyarországi 4 kerület hadd keressen a maga területén egy pontot, ahol felállíthassa azt az egyetemszerű főiskolát. Legyen Kolozsvár továbbra is az erdélyi ref. egyházkerületnek központja, de nem az 5 ref. kerületnek, melyhez más körülményektől eltekintve, már helyi fekvésénél fogva is igényt nem tarthat. De meg aligha szolgálhatna a protestáns egyház előnyére az a paktálás; tapasztalás szerint az erősebb és hatalmasabb szövetséges társ, a gyengébbnek jogait lassanként megnyirbálja és elenyészteti.

Nézetem szerint tehát az a magyar protestáns egyetem felállítására megindult mozgalom nem szédelgés, hanem inkább erőinknek okos számbavételén alapszik t. i. azon meggyőződés szolgál alapjául, hogy a prot. egyház nem lévén képes a mai követelményeknek megfelelőleg annyi főiskolát minden ágazatában fentartani mint a multban, tehát egyesíteni kell erőit s gondoskodni kell egy helyről, a hol egy oly főtanoda álljon elő, mely a hittanszak mellett, a jogi s államtudományi szakot s a bölcsészeti kart — egybekötetésben tanárképezdével — foglalja magában. — Mert bizonyára ha nem egyesülünk, protestáns tanügyünket okosan nem rendezzük, protestáns tanintézeteink jó hírreve homályba borul!

W.

BELFÖLD.

A debreczeni ref. egyház presbyteri gyűlésében, folyó hó 11-én az egyház vagyoni s gazdasági ügyeiről az 1878-ik évet illetőleg részletes és kimerítő jelentést terjesztett be egyházunknak ugynevezett gazdasági szakbizottsága, melyből kiemeljük a következő pontokat:

Az egyház közvetlen tulajdonát képező épületek fenntartására, javítására és tűzvész elleni biztosítására mult évben 3797 frt 84 kr. adatott ki. Az egyház összes épületei 12 évig a „Pesti“ biztosító intézetnél összesen 159,361 frt értékben vannak tűzkár ellen biztosítva, és ezért az egyház évenként 197 forint 90 krajczár biztosítási díjat fizet. — Az egyház használatában levő földek 1562 katasztrális hólodat és 65 □ öl területet tesznek, melyek haszonbérileg kezeltetnek s a mult évben 16,369 frt 52 kr jövedelmet hoztak be. — Az 1878-ik évben 15,873 frt 89 kr adókivetés történt, ebből 13,800 frt 88 kr törlesztetett le, hátralékban maradt 2070 frt 1 kr. Az egyház felügyelete és kezelése alatt 42 külön pénztárban 550,335 frt 92 kr, kihelyezett tőke és 15,824 frt 26 kr készpénz volt. Az összes pénztárak jövedelme tett a mult évben: 108,380 frt 83 krt; ebből a következő kiadások tétettek:

1. Tanügyi czélokra kiadatott összesen	22,802 frt. 78 kr.
2. Humanisztikus czélokra*)	13,456 „ 18 „
3. Közigazgatásra	10,590 „ 30 „
4. Belhivatalnokok fizetésére	7,846 „ 50 „
5. Adók, javítások és egyéb vegyes költségekre	8,288 „ 86 „
6. Egyes pénztárak adósságainak törlesztésére	10,900 „ —
7. Tőkésítésekre	34,406 „ 21 „

Összesen: 108,380 frt 83 kr.

Az egyháznak a mult évben hagyományokból, egyletek és társulatok adományából 1641 frt 22 kr bevétel volt.

Érdekes a gazdasági szakbizottság azon kimutatása, hogy a legközelebbi 12 év alatt minő gyarapodást vett az egyház vagyona; mennyire megnövekedtek tőkái, mindamellett hogy azon lefolyt idő alatt nagyszerű építkezéseket, javításokat tett, melyek mintegy másfél százezer forintot igényelnek. — Ugyanis az 1866 év végén volt a 33 pénztár összes jövedelme 57,981 frt 76 kr; és az 1878. év végén a 42 pénztár jövedelme tett 108,380 frt 83 krt. — 1868. év előtt az egyház összes iskolai költségekre nem adott ki többet évenként 3574 frt 80 krtól és ma már a tanügyi kiadások meghaladják a 22 ezer frtot.

A legközelebbi 12 év alatt az egyház részére tett 1000 frt értéket meghaladó adományok illetőleg hagyományok a következők voltak:

1. Fráter Imre és neje Ercsei Terézia asszony az ingyen iskoláztatás javára ajándékoztak 1000 frtot.
2. A debreczeni „István“ gőzmalomtársulat ugyanazon czéjra több ízben tett adománya összesen 3350 frt.

*) Humanisztikus czélú kiadások a következők: a nemes várossal közös erővel fentartott ref. ispotályban 140 szegény láttatott el lakással, élelemmel, ruházattal és egyéb szükséges ápolással, erre 8295 frt kiadás tétetett. — Oly szegények közt, kiknek társadalmi állásuk nem engedi azt meg, hogy a koldusápolásba felvételért folyamodjanak: összesen 511 frt segély osztatott ki; 117 árva tanulóknak 1392 frt 35 kr; ösztöndíjakra 2125 frt.

3. A debreczeni régi takarékpénztár ugyanazon célra 2375 frt.

4. A debreczeni bormérő társulat ugyanazon célra 1000 frt.

5. Néhai Kálmánczhelyi Gábor ugyanazon célra 2000 frt.

6. Néhai Kálmánczhelyi Gábor ösztöndíjra 2000 frt.

7. Néh. dr. Margittay István iskolai czélokra 1915 frt.

8. Özv. Beregszászi Pálné asszony iskolai czélokra 6000 frt.

9. Özv. Valics Antalné asszony ugyanazon czélokra 7500 frt.

10. Néh. Szóke Mihály templomépítési alapra 2000 frt.

11. Néh. Komáromy Mihály ugyanazon alapra czeplé-
utczai házát, mely képvisel 6000 frtot.

12. Néh. Zakar János a tőkepénztár javára hagyomá-
nyozta hatvanutczai házát 5000 frt.

13. Néh. Béhm Dániel hasonlóképen egy házat 10,000 frt.

14. Vecsey Imre a nagy templom egyik tornyába egy
harangot öntetett 1150 frt.

15. Ugyancsak Vecsey Imre és nője Bruckner Karolina
asszony templomépítési alapra a város alatti 10 hól d ma-
jorsági földjüket a rajta levő épületekkel együtt az egyház-
nak adományozták, sőt azt már a szél- és olaj-malom kivé-
telével tettelegesen is átadták.

16. A város az ingyen iskoláztatás alapjául 1000 ka-
tastralis hold földet s azonkívül valahányszor egyházi épü-
letek javítása fordult elő, a szükséges téglákat és kemény
fákat ingyen szolgáltatva, 2 új egyházi épülethez a tég-
lán és fán kívül még a cserepet is ajándékba adta, a ba-
zár-épület felállításához 780,000 téglát adományozott.

Mind szép jelei ezek az egyház iránti érdekeltségnek
és vallásos buzgóságnak!!

T. S.

Értesítés előfizetési ügyben.

Egyházmegyei és kerületi végzésekből s tekintélyes
férfiak nyilatkozataiból folyvást úgy látom, hogy a mi sokat
emlegetett zsinatunk már nem fog egyhamar megtartatni, sőt
nagyonhihető, hogy bizonytalan időkre marad. Az én főczélom
pedig „*Eszrevételek*“ stb. című munkámmal, amelyre folyó
hó végéig előfizetést hirdetek, különösen az lett volna, hogy
a zsinati képviselőknél tegyek némi tölem telhető szolgálata-
tot, mert véleményem szerint a törvényhozás egészen az ő
feladatuk, s részemről fel sem tehetem, hogy azok a néha
nagyon különös megyei, kerületi és konventi előmunkálatok
kötelező utasításokká akarnák magokat kinőni. — Ily kö-
rülmények között sem a tisztelt közönséget sem magamat
nem terhelem az említett műnek *mostanában* való közrebo-
csátásával, hanem halasztom azt az alkalmas idő, s a tény-
leges szükség eljöttére. Az előfizetéseket méltóztassanak te-
hát ezennel megszüntetni; az eddig hozzám küldött össze-
geket postán, bérmentve, őszinte köszönettel visszaküldöm;
— *annak idejében pedig ismét h iradással leendek.*

Debreczen, 1879. május 11.

Révész Imre.

Értesítés.

A nagykörösi ref. népoktatási tanintézetek részéről ál-
talában a szegedi árvizkárosultak, különösen a károsult nép-
tanítók fölsegelésére már előbb jelentékeny segélyösszegek
küldettek. — Jelenleg a szegedi ref. egyház és iskola föl-
segelésére a nagykörösi ref. népoktatási tanintézetek részé-
ről Magyar Antal tanítóképző intézeti igazgató által a kö-
vetkező összegek küldettek alulírotthoz: 1) A tanítóképzői
tanári testülettől 10 frt. — 2) A tanítóképzői növendékek-

től 13 frt 79 kr. — 3) A népiskolai tanítói testülettől 8 frt
50 kr. — 4) A népiskolába járó gyermektől 23 frt 91 kr;
összesen 56 frt 20 kr. Mit ezennel köszönettel nyugtázok.

Szeged, 1879. máj. 12.

Balogh János,
főgondnok.

RÖVID KÖZLEMENYEK.

Egy új Veritás. Szatmáron a város nevét viselő helyi
lapban egy cikk jelent meg legközelebb, mely a kétszáznegy
évvel ezelőtt megjelent „*Veritas toti mundo declarata*“ hang-
járja és gondolatmenetére emlékeztet. — Megjelenésére a
szatmári ref. egyházmegyének azon intézkedése szolgálta-
tott alkalmat, melyszerint a szatmári róm. kath. zárdában
tanuló prot. vallású leányoknak saját hitfelekezetük részé-
ről kellene vallásoktatásban részesítettetni. A cikkíró erre azt
mondja, hogy a vallás a hitigazságokon alapulván, a prot.
egyháznak pedig nem levén hitigazságai, nincs vallása; s
nem lévén vallása, nincs erkölce sem; természetesen tehát,
hogy a kik még adnak valamit a vallásra és erkölcsre, róm.
kath. intézetekbe küldik gyermekeiket, hol ezek taníttatnak
és megtanulhatók. — Az alapállítást, hogy t. i. a prot. egy-
háznak, legalább itt Magyarországon nincsenek hitigazságai,
Szász Károlynak a prot. egylet gyűlésén a symbolikus köny-
vek felől tett nyilatkozatából meríti, melyet a jelenlevők s
azok közt Török Pál is nagy applausussal fogadtak. Ime a
régii Bársony György-féle okoskodás: „a protestánsok eltér-
tek symbolikus könyveiktől: tehát stb. . . .“

E Veritásnak falsítását Tabajdi L. szatmári és Barta
Mór sályii derék lelkészek kimutatván, mi jelenleg elégnék
tartjuk csak röviden fölemlíteni, mennyire félre magyarázhatják
elleneink a symbolikus könyvek tekintélye s általában a
dogmák szükségletlen volta felől tett könnyelmű nyilatkozata-
tokat. s hogy mennyire nem respektáltatnak a gyakorlatban
a vallásfelekezetek viszonyosságáról szóló szentesített tör-
vények. — A nevezett zárdában pl. mint Egry Ferencz *kiv.*
kath. gymnásiumi tanár írja, a prot. vallású növendékek val-
lásoktatását egyáltalában meg nem engedik. — Ugyanis
„a felvétel alkalmával a szülőknek kijelentetik, hogy felü-
gyelet nélkül nem távozhatnak a növendékek a zárdából; a
rend szabályai értelmében pedig az irgalmas néneknek oly
czélból, hogy a prot. vallású növendékeket vallásoktatásra
akár valamely prot. intézetbe, akár a ref. lelkészhez elki-
sérjék, a zárdai épületből kimenni tilos“ Azt meg tudjuk,
hogy a ref. lelkésznek vallásoktatás végett a zárdába be-
járni nem engedik meg.

Az „*Erdélyi Protestáns Közlöny*“ ez évi 19. számában nyilvános-
ságra hozza azon „*Pontozatokat*“, melyeket a m. kir. vallási és közok-
tatási miniszter „a felekezeti közép- és felső-iskolák feletti legfőbb
felügyeleti jog gyakorlásának módjáról“ dolgozott ki s a prot. egyház-
kerületek főgondnokaival közölt a véget, hogy nézeteik nyilvánítása után
a törvényhozásnál kezdeményezhesse a felügyeleti módok törvénybe ig-
tatását; — azonban a mi főgondnokaink nem érezték magokat hivatva
tanácskozába bocsátkozni a „pontozatok“ felett, melyek egyházunknak
az államhoz való viszonyát lényegesen változtatnák és felforgatnák. E
„Pontozatokat“ jövő számunkban, ha lehet egyszerre egészen lenyo-
matjuk s szó nélkül nem hagyjuk.

Megjelent s szerkesztőségünkhez beküldött: Szalay István szen-
tési ref. lelkész s békés-bánati ref. esperes élete. Irta s a békésbánati
ref. egyházmegyének az 1879. évi márczius hó 27-én Mező-Berényben
tartott közgyűlése előtt felolvasta Szeremley Sámuel h.-m.-vásárhelyi
ref. lelkész. Kiadja a békés-bánati ref. egyházmegye, Szegeden, 1879.
16 lap. (Ára 20 kr. o. é. A tiszta jövedelem a békés-bánati ref. egy-
házmegyei gyámintézet javára fordítatik.) Közelebbi számunk e derék
művet bővebben ismertetendi.

A reformátusok debreczeni főgymnásiumában az írásbeli érettségi
vizsgálatok folyó hó 26, 27 és 28-án tognak megtartatni következő
rendben: 26-án d. e. magyar fogalmazás, d. u. fordítás magyarból né-
metre; 27-én d. e. fordítás magyarból latinra, d. u. fordítás görögből
magyarra; 28-án d. e. írásbeli dolgozat a mathesisből. A vizsgálatra
jelentkezés határideje május 23 és 24-ike. A jelentkezéskor a vizsgá-
lat és bizonyítvány díja is lefizetendő. — Debreczen, 1879. május 11
Békési Gyula gymn. igazgató.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: **Joó István.**

Főmunkatársak:

Tóth Sámuel.

Békési Gyula.